

שם התלמיד/ה: _____ כיתה: _____

תיאור תופעה – הגדרה ומאפיינים

הדגמה על פי המאמר: "חדשות כזב": קיצור תולדות ה"פייק ניוז"

לפניכם מאמר העוסק בתיאור תופעה. קראו אותו וענו על השאלות שאחריי.

"חדשות כזב": קיצור תולדות ה"פייק ניוז"

מאת הגר בוחבוט

האקדמיה ללשון העברית אישרה את החלופה העברית "חדשות כזב" לאחד הביטויים הלועזיים השגורים ביותר בשנים האחרונות — "פייק ניוז". אבל חדשות כזב היו כאן זמן רב לפני הרשתות החברתיות ולפני אתרי האינטרנט המפוברקים. מה השתנה מאז?

ב-25 באוגוסט 1835 פורסם אחד מן "הברווזים העיתונאיים"⁽¹⁾ הידועים לשמצה עד היום: תחת הכותרת "תגליות אסטרונומיות שגילה לאחרונה סר ג'ון הרשל" פורסם עיתון ניויורקי סדרה של מאמרים "מדעיים", המתארים לכאורה גילויים חדשים על החיים בירח: עטלפים דמויי אדם, קרקע עשויה אבני בזלת ועליה פרחים אדומים, עצי ירח ותיאורים מופרכים נוספים.

ה"חדשות" מהירח הוצגו באופן שנועד לשוות להן מידה של אמת. שמו של האסטרונום המוכר ג'ון הרשל כיכב בכותרת אף על פי שלא היה לו קשר לפרסום, המאמרים הוצגו כאילו נלקחו מכתב עת מדעי, הובאו בהם נתונים כמותיים רבים ובצידם תיאור של הטלסקופ ששימש לגילוי. כל אלה העניקו לקוראים תחושת ודאות באשר לאמינות הפרסום, והחדשות הופצו במהרה — תחילה בארצות הברית, ולאחר מכן גם באירופה. עד לסגירת העיתון בשנות החמישים של המאה ה-20 לא פורסמה בו התנצלות על הפרסום השקרי.

המונח "חדשות כזב" כולל קשת רחבה של הטעויות ונדביות — כתבות שהן המצאה מוחלטת, שינויים מגמתיים של חלקים מסוימים בכתבה וכתבות שהן סאטירה מוחלטת, אבל כזאת שהקוראים אינם חשים בה אלא רואים בה ידיעה אמיתית. אולם הטכנולוגיה הוסיפה נדבך לחדשות הכזב: היא הפכה אותן לווראליות (נפוצות במהירות).

המנגנונים של הרשתות החברתיות תוכננו להפיץ מידע בתפוצה רחבה ככל האפשר. באמצעות שיתוף מהיר, הפצה של קישורים ומעבר מהיר בין פלטפורמות המשתמשים נהנים מזמינות גבוהה של מידע על כל סוגי ברשתות החברתיות המשתמשים נחשפים לסיפורים שחבריהם קראו ושיתפו (מכיוון שהאצבע קלה על כפתור השיתוף), וקשה לדעת מה מגיע ממקור חדשות אמין, ומה המצאה מוחלטת. יש המייחסים להפצת הנרחבת של חדשות כזב באמצעות ענקיות הטכנולוגיה השפעה על אירועים פוליטיים, כגון הבחירות לנשיאות ארצות הברית, משאל העם בנוגע ל"ברקזיט"⁽²⁾ בבריטניה או הבחירות לנשיאות צרפת.

בזמן האחרון נעשה שימוש מגמתי במושג "חדשות כזב" בכל פעם שמנהיג כלשהו מנסה להדוף ביקורת המופנית כלפיו. מנהיגים מאשימים בעקביות גופי תקשורת ומדיה בהפצת "פייק ניוז" כאשר מתפרסם סיפור חדשותי שאינו תואם את עמדותיהם, ובכך הם מערערים את הלגיטימיות של גופים אלה.

חדשות כזב מופצות כמובן גם בטלפונים החכמים. יישומון המסרים הפופולרי "ואטסאפ" נאלץ לשנות את האופן שבו מוצגות הודעות מועברות, לאחר שבהודו הובילו ידיעות כוזבות על חוטפי ילדים למקרי אלימות מזעזעים בקרב אזרחים.

ענקיות הטכנולוגיה נמצאות היום במרכזו של קרב על האמת: הן מואשמות בצנזורה ובהשתקה מצד אחד, ובאוזלת יד מצד אחר. הן מצידן מציגות יוזמות שונות שנועדו לסייע למשתמש להפגין מידה של ספקנות וביקורת על תכנים שמופצים ברשת. אחרי הכול, המפתח להתמודדות עם חדשות הכזב הוא בחינוך לאוריינות דיגיטלית.⁽³⁾

*מעובד על פי ה' בוחבוט, "חדשות כזב": קיצור תולדות ה'פייק ניוז", מאתר YNET, 8 באוקטובר 2018.

⁽¹⁾ ברווז עיתונאי — כינוי לידיעה עיתונאית שאינה מבוססת על עובדות.

⁽²⁾ ברקזיט — פרישת בריטניה מהאיחוד האירופי

⁽³⁾ אוריינות דיגיטלית — היכולת של האדם להבין את סביבת המחשב והאינטרנט ולהשתמש בה נכון תוך הקפדה על כללי התנהגות; פיתוח כישורי חשיבה ביקורתית ויכולת מציאת מידע, הערכתו והבנתו. האוריינות הדיגיטלית מאפשרת לאדם לנצל ביעילות את יתרונות הטכנולוגיה ולהישמר מסכנות אפשריות.

שאלות

1. באילו שורות בטקסט ניתן למצוא הגדרה של המונח "חדשות כזב"? העתיקו את ההגדרה וציינו את מספרי השורות.

2. לפניכם הגדרה של המילה תופעה מתוך מילים רב-מילים.

תופעה היא התרחשות שאפשר לראות אותה או להתנסות בה, התרחשות שקיימת או מופיעה במקום מסוים או בתנאים מסוימים.

א. על פי הגדרת המילה במילון, האם ניתן לקבוע כי הפצת חדשות כזב היא אכן תופעה? נמקו את תשובתכם והביאו הוכחות מתוך הטקסט.

ב. על פי הטקסט, הפצת חדשות הכזב איננה תופעה חדשה. מה מייחד את התופעה בימינו?

3. ניתן להסביר את התרחשותה של תופעה באמצעות קשר לוגי של סיבה ותוצאה. מהם הגורמים (הסיבות) לתופעה ומהן ההשלכות (התוצאות האפשריות) שלה? השלימו את הטבלה שלפניכם על פי המאמר כך שתתאים לתיאור התופעה של הפצת חדשות כזב בימינו.

התופעה: הפצת חדשות כזב בימינו			
השלכות (השפעות התופעה על הפרט ועל החברה)		גורמים (מחוללי התופעה)	
השפעות אפשריות על הפרט באיזו אופן עלולים אנשים פרטיים להיפגע מן התופעה?	השפעות על החברה באיזו אופן עשויה התופעה להשפיע על החברה במדינות השונות?	גורם טכנולוגי כיצד מסייעת הטכנולוגיה בהפצת חדשות הכזב? מהו חלקן של הרשתות החברתיות?	גורם אנושי מיהם האנשים המחוללים את התופעה? מהו האינטרס שלהם?

4. כיצד מנסות ענקיות הטכנולוגיה להתמודד עם התופעה? האם כותבת המאמר תומכת בדרך זו? נמקו את תשובתכם.
